

dějin pozdního středověku. Medailonky jednotlivých exulantů také částečně nahrazují v textu chybějící oddíl věnovaný výhradně klerikům spojeným s pražským vysokým učením. Poskytují totiž přehled osudů více než pětadvaceti univerzitanů, kteří v celkovém počtu sto šestnácti prameny zachycených exulantů z řad světského kléru tvoří více než pětinu. Důvodem toho, že autor nevyhradil v publikaci prostor pro charakteristiku této zvláštní skupiny, byla kromě jiných příčin pravděpodobně také nestejná míra dochovaných informací pro jednotlivé osoby jdoucí ruku v ruce s jejich různorodostí.

Hlavní tezi knihy je možné nalézt v názorově velice vyváženém závěru, ve kterém autor dochází na základě svého výzkumu k tvrzení, že je nutné přehodnotit dřívější pohled na exulanty jako na mučednickou skupinu vyháněnou ze země pod hrozbou smrti. Osudy jednotlivých kněží a řádových komunit dokládají, že realita byla mnohem složitější než černobílá představa o pouhých dvou cestách, kterými se mohl katolický kněz vydat – kolaborace s husity nebo život v utrpení. Je to patrné jak ze skutečnosti, že se konventy poměrně často připravovaly na příchod krizového období odesíláním pokladů do zahraničí, z absence dramatického zvýšení úmrtnosti farního kléru za husitské revoluce a v neposlední řadě z hojně se objevujícího důrazu na majetkové záležitosti, který dává tušit, že pro některé kleriky byl odchod ze země vyvolán odmítnutím utrakvistického principu chudé církve.

Na závěr musí být zmíněny ještě dva nedostatky. Publikace by si jednak zasloužila podrobnější rozbor odborné literatury. Druhým nedostatkem vyvolaným ovšem ve značné míře charakterem dochování pramenů, je fakt, že těžiště práce leží geograficky v Čechách a poukazy na moravské prostředí se v ní objevují dosti sporadicky. V přílohách nicméně nejsou moravští klerici ani řeholní konventy opomenuty. I přes tyto dvě vady je tak kniha Ondřeje Vodičky bezpochyby precizně zpracovanou a čtivou souhrnnou monografií, poskytující čtenáři pomocí zajímavých perspektiv široký vhled do tématu exilu českého a moravského duchovenstva. Její přečtení by tedy jistě měli zvážit jak neznalí, tak pokročilí zájemci o tuto látku.

Jan Rejzek

doi: 10.14712/23365730.2021.7

Petra Zelenková, Sbírká univerzitních tezí z Národní knihovny ČR

Národní knihovna České republiky, Praha 2020, 154 s., ISBN 978-80-7050-724-7

Tzv. univerzitní teze, povětšinou velkoformátové, exkluzivní grafické listy ohlašující disputaci, slavnostní závěrečnou obhajobu, včetně jejího obsahu, která se až na výjimky konala na filozofických fakultách za účelem získání bakalářského nebo magisterského univerzitního gradu, představují svébytný a mimořádně zajímavý fenomén především barokního umění, kultury a vzdělanosti odrážející myšlení i senzitivitu tohoto období. Tyto teze, které si dávali zhotovit studenti, byly obecně spojené s jezuitským vysokým školstvím, nikoliv však výlučně, obdobnou formu ohlášek používaly i církevní školy jiných katolických řádů. I když základní funkcí tezí bylo slavnostní oznámení obhajob, sloužily zvláště jako pamětní list a umělecké dílo zároveň. Na tvorbě jejich předloh se podílely významné umělecké osobnosti své doby, z českých umělců mezi ně patřil i Karel Škréta. Grafické listy určené pro české prostředí vznikaly vedle Prahy především v tiskařských dílnách v Augsburgu.

Mimořádná pozornost, kterou věnovala vzdělaná společnost těmto tezím, a jejich podoba dokazují, že univerzitní teze byly výrazem společenské reprezentace a prestiže, ať již nositele titulu, či univerzity, která titul udělovala. Odrážely skutečnost, že získání gradu bakaláře či magistra stvrzené slavnostní univerzitní promocií bylo ve své podstatě dobovým přechodovým rituálem.

Národní knihovna ČR chová ve svých sbírkách zcela výjimečnou kolekci pražských univerzitních tezí, zapsanou v roce 2011 do registru UNESCO *Paměť světa*. Fond obsahující 526 grafických listů z let 1637–1754 ohlašujících, s několika málo výjimkami, disputace konané na filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity, je největší sbírkou tohoto druhu na světě, sama Univerzita Karlova vlastní jen jednotliviny. Ačkoli se tyto teze dostaly do popředí badatelského zájmu již ve 30. letech 20. století a Oldřich J. Blažíček publikoval v letech 1967–1970 sedmisvazkovou velkorysou grafickou edici 112 tezí z této sbírky, kterou tehdy vydala Státní knihovna ČSR s podporou Československé komise pro spolupráci s UNESCO, a ačkoliv v roce 1984 ve stejné instituci vyšel kvalitní čtyřdílný, v podstatě jen textový katalog Anny Fechtnerové se stručnou úvodní informací a s cennými rejstříky, a nehledě k dalším badatelským počínům, je třeba s autorkou konstatovat, že nevznikla monografie, která by se komplexně zabývala těmito tezemi, které nepředstavují jen specifický projev barokní užitě grafiky, ale jsou také významným pramenem k dějinám Univerzity Karlovy.

Autorka v syntetické úvodní studii, která vychází z výsledků domácího a aktuálního zahraničního bádání, usiluje o tento komplexní pohled, mnohdy samozřejmě jen v základních obrysech. Postupně se zabývá historií a významem sbírky tezí Národní knihovny ČR, vývojem bádání o této sbírce i tezích obecně, sleduje vznik a funkci grafických tezí v rámci obhajob, snaží se postihnout jejich základní znaky a charakteristiku, zmiňuje grafické projevy příbuzné povahy a zvláště věnuje pozornost vývoji univerzitních tezí i tezím v souvislostech disputace, otázce autorství koncepce tezí, autorství tezí jako uměleckého díla, námětům, zákonitostem a ikonografickému jazyku, aby na konci stručně charakterizovala celou sbírku Národní knihovny ČR. Druhou, rozsáhlejší část publikace tvoří katalog padesáti tezí, v němž převažujícími hledisky výběru jsou především kritéria kunsthistorická. Jednotlivé katalogové položky jsou s přihlédnutím k rozsahu tohoto typu publikace kvalitně zpracované, ikonografické interpretace prokazují nepochybnou znalost a bezpečnou orientaci autorky v dané materii.

Sbírka univerzitních tezí z Národní knihovny ČR, která vyšla v rámci projektu *Karel Škréta (1610–1674) a univerzitní teze v Českých zemích*, nabízí základní vhled do problematiky v širších souvislostech, přináší řadu cenných informací o specifických českého prostředí, a stává se tak přínosným a cenným příspěvkem na poli tohoto bádání. Autor recenze si je velmi dobře vědom obtížnosti zpracování tématu. Je zjevné, že publikace je kompromisem mezi možným a realizovatelným, zejména z hlediska rozsahu, který ovšem do značné míry ovlivnil šíři a podrobnost výkladu. Proto jednou z několika drobných, nikoliv však zásadních výtek je, že bylo opomenuto uvedení, alespoň v seznamu literatury, pro české prostředí jedinečného promočního tisku *Incolatus et investitura medico academica in aula Carolina collata, sive promotio doctoralis die 15. Decembr. 1710*, z roku 1711, který je nejstarším popisem pražského promočního ceremoniálu, ilustrovaného nejen vyobrazeními jednotlivých fází univerzitní slavnosti, ale také nejstarším vyobrazením Velké auly Karolína, ve které se konaly nejen promoce, ale také obhajoby. Jeho reprint vyšel v roce 2001

s překladem Karla Beránka a s úvodní historickou studií Josefa Petráně.¹ Naopak je třeba ocenit kvalitní grafické zpracování a úroveň polygrafie této publikace.

Na závěr je třeba konstatovat, že úplné zpracování pražských univerzitních tezí, a v podstatě i obdobných tezí v českém prostředí obecně, z období baroka a rokoka je stále aktuálním badatelským úkolem.

Jiří Přenosil

doi: 10.14712/23365730.2021.8

Martina Bečvářová – Ivan Netuka, Dopady první světové války na mezinárodní spolupráci matematiků

Česká technika – nakladatelství ČVUT, Praha 2019, 240 s.
(včetně 31 obrazových příloh), ISBN 978-80-01-06540-2

V myslích mnoha lidí představuje matematika obor vznášející se v nedostupných výšinách, naprosto imunní vůči politice a ideologii. Jenže matematiku pěstují lidé, a ti často nedovedou odolávat politickým tlakům, nechávají se ovládat různými ideologiemi, živenými někdy touhou po snadnější kariéře, jindy obyčejným strachem. V dobách mezinárodního napětí a válečného konfliktu jsou těmto vlivům vystavováni tím znatelněji.

Pražský německý spisovatel Max Brod v knize *Život plný bojů* napsal, že první světová válka převrátila život lidí a jejich hodnotový systém natrvalo, svět již nikdy nebyl takový jako před ní. Tuto zkušenost prožili i matematici, nejen jako jednotlivci, ale i jejich pracoviště, národní a státní sdružení a mezinárodní matematická komunita. První kapitola recenzované knihy přináší přehled událostí první světové války, rozebírá její příčiny, průběh a dopad poválečných mírových smluv na vývoj v Evropě i na dalších kontinentech. Uvádí konkrétní fakta, jak se do válečné propagandy a samotných bojů na frontách zapojovali či byli nedobrovolně zatahováni matematici ve státech Dohody i Ústředních mocností.

Další kapitoly se plně soustřeďují na evropskou a rozrůstající se celosvětovou matematickou komunitu. Ta se začala vytvářet v poslední čtvrtině 19. století; podobně se dělo také v jiných oborech, přírodovědných i humanitních. V matematice tehdy udávali tón francouzští a němečtí vědci, proto také přední referativní a bibliografické časopisy a matematické encyklopedie byly publikovány v jejich mateřských jazycích. Postupně se prosazovala myšlenka setkávání na mezinárodních kongresech. V předválečném období proběhlo pět mezinárodních kongresů matematiků, jež se s výjimkou prvních dvou scházely vždy po čtyřech letech: roku 1897 v Curychu, roku 1900 v Paříži, kde právě probíhala světová výstava, roku 1904 v Heidelbergu, roku 1908 v Římě, roku 1912 v Cambridgi. Čeští matematici nevěnovali kongresu v Curychu žádnou pozornost, aktivnější nebyli ani jejich němečtí kolegové z českých zemí, s výjimkou středoškolského, zakrátko poté mimořádného profesora deskriptivní geometrie na Německé technice v Praze Eduarda Janische (jeho odbornou kariéru zmapovala Martina Bečvářová v knize *Matematika na Německé univerzitě v Praze v letech 1882–1945*). Z Rakouska-Uherska přijelo tehdy do Curychu sedmáct matematiků. Na pařížském kongresu byl přítomen profesor fyziky na České vysoké škole

¹ Josef PETRÁŇ – Blanka ŠACHOVÁ (ed.), *Promotio Doctoralis A. I. Schamsky*, Praha 2001.